

Selectie uit:

BRIEF VAN DE MINISTER EN DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 5 juli 2005

1. Inleiding

Actuele gebeurtenissen krijgen meer betekenis in samenhang met ontwikkelingen op langere termijn. Vooruitgang is vrijwel onmogelijk zonder zorgvuldig onderhoud en consolidatie van hetgeen is bereikt. Deze algemene observaties zijn in het bijzonder van toepassing op wetenschap en cultuur. Een open, onbelemmerde toegang tot de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en de daarvoor verzamelde gegevens is fundamenteel voor de voortgang van wetenschap en voor het maatschappelijke en economische gebruik van onderzoek. Zonder besef van continuïteit mist de eigentijdse cultuur de spanning en inspiratie zonder welke het culturele leven verdort. Toegang tot alle relevante informatie en onbelemmerde oordeelsvorming zijn essentieel voor een controleerbaar en vitaal democratisch openbaar bestuur. Maatschappelijke processen – zoals democratisering, participatie en inburgering – hebben meer kans van slagen, wanneer burgers die iets niet weten of ergens meer van willen weten, dat zonder al te veel moeite kunnen opzoeken.

Het kabinet is zich bewust van het belang van zorgvuldigheid jegens de informatiebronnen waarin onze kennis van wetenschap en cultuur liggen opgeslagen. Daarom heeft het zich in het regeerakkoord *Meedoen, meer werk, minder regels* onder meer ten doel gesteld de kennisinfrastructuur van Nederland te vernieuwen en te versterken, alsmede de culturele infrastructuur te stimuleren¹. Een solide kennisinfrastructuur kan niet voortbestaan zonder blijvende investeringen in langdurig behoud van informatie. Daarom en met het oog op de Europese Lissabon-doelstelling inzake onze kenniseconomie heeft het kabinet gelden beschikbaar gesteld voor het behoud van wetenschappelijke en culturele collecties. Het budget loopt op van € 1 mln. in 2004 tot € 8 mln. in 2007 en volgende jaren. In 2005 is € 2 mln. beschikbaar.

Permanent behoud van het papieren erfgoed, «ons nationale geheugen», en het verwante en actuele vraagstuk van de digitale duurzaamheid gaan vooral het wetenschaps- en het cultuurbeleid aan. Vandaar deze gezamenlijke beleidsbrief, zoals toegezegd in *Meer dan de som. Beleidsbrief cultuur 2004–2007*. In onderhavige brief lichten wij onze plannen op dit terrein, zoals opgesteld in nauw overleg met de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Archief en het Instituut Collectie Nederland, nader toe. Deze drie instellingen zijn alle drie actief op dit gebied.

Met dit bericht trekken wij de lijn door, zoals uitgezet door enkele ambtsvoorgangers. Eind jaren tachtig kwamen de eerste alarmerende achterstanden aan het licht bij het behoud van ons papieren cultureel erfgoed. Om het tij te keren, werden twee grootschalige programma's opgezet: het Deltaplan voor Cultuurbehoud, om de bewaarcondities in musea en rijksarchieven op orde te brengen en het Metamorfoze-programma, voornamelijk gericht op de papierconservering in bibliotheken. De Kamer werd in 1990 door de toenmalige minister van WVC, Hedy d'Ancona, op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen met een brief over het *Behoud papieren materialen in*

archieven en bibliotheken. In 1995 informeerde Aad Nuis, destijds staatssecretaris van OCenW, de Kamer over de voortgang in een brief over *Papierconservering in bibliotheken*. In dat zelfde jaar ging hij in een andere brief nader in op de digitale duurzaamheid⁴.

De focus van deze beleidsbrief ligt bij de papierconservering en de digitale duurzaamheid in de bibliotheek- en archiefsector. Bij het gerelateerde thema van het academisch erfgoed staan wij kort aan het slot van deze brief stil. Over het audiovisuele erfgoed zal de Tweede Kamer in 2005 een separate brief ontvangen. Onlangs heeft de Raad voor Cultuur een advies uitgebracht over filmconservering.

2. Duurzaam behoud: de stand van zaken

2.5. Digitale duurzaamheid

Naast ons papieren erfgoed vraagt ook de snel groeiende hoeveelheid van oorspronkelijke digitale en gedigitaliseerde documenten aandacht. De conserveringsvraag is ten aanzien van dit materiaal even urgent en principieel als ten aanzien van papier. Het gevaar is niet denkbeeldig dat de afgelopen twee decennia als de slechtst gedocumenteerde periode van de afgelopen eeuw te boek zullen komen te staan. Door de elkaar snel opvolgende introducties van steeds weer nieuwe apparatuur, nieuwe software en nieuwe gegevensdragers worden de aansluiting, continuïteit en houdbaarheid een almaar groeiend probleem. Veel organisaties vertrouwen al jaren op digitale informatie, terwijl er nauwelijks geschikte methoden voorhanden zijn om deze informatie langdurig te bewaren.

Om toegang van digitaal materiaal te waarborgen en op die manier concreet vorm te geven aan digitale duurzaamheid lopen enkele grote nationale en internationale programma's. Binnen Nederland zijn het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek en andere overheden actief. Het project De elektronische overheid (waarin wordt samengewerkt met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), het digitale archiefbeheer en de langdurige duurzame opslag zijn voorbeelden van projecten en onderwerpen. Hierdoor worden de komende jaren belangrijke stappen gezet om het dreigende verlies van grote hoeveelheden digitale informatie tegen te gaan.

2.6. Digitale archiefcollecties

De overheid heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor het zorgvuldig behoud van haar archieven. Overheidsorganen zijn volgens de Archiefwet zorgdragers. Met de archiefbewaarplaatsen zijn zij verantwoordelijk voor behoud, beheer en toegankelijkheid van archieven. Voor de archieven van de Rijksoverheid is het Nationaal Archief belast met die wettelijke taken. Overheidsarchieven bestaan in toenemende mate uit digitaal materiaal, waarop de Archiefwet onverkort van toepassing is. De wettelijke verantwoordelijkheden inzake digitale archivering is nader omschreven in de regelingen ex art. 11, 12 en 13 Archiefbesluit. Voor de geordende en toegankelijke staat van archieven, ook in digitale vorm, is met name de regeling ex art. 12 van belang. Met het oog op de specifieke problemen op dit vlak wordt in het kader van het Convenant Archieven een pilot uitgevoerd om het effect van deze regeling te evalueren, op de technische, inhoudelijke en organisatorische aspecten van digitale duurzaamheid. De Rijksarchiefsinspectie heeft een belangrijke en structurele rol bij het beoordelen van

digitale archivering door de overheid. Het inspectierapport *Een dementerende overheid?*, dat onlangs met de Kamer is besproken, heeft dit vraagstuk scherp in beeld gebracht¹.

Wat behoud betreft zijn de laatste jaren belangrijke initiatieven genomen om in te spelen op de technologische ontwikkelingen, die overigens niet alleen bedreigingen inhouden, maar ook kansen bieden. Een voorbeeld is het inmiddels afgeronde project Testbed Digitale Bewaring, een gezamenlijk initiatief van de ministeries van BZK en OCW. Dit had tot doel om de blijvende toegankelijkheid van overheidsinformatie te waarborgen. Daarnaast stelde het overheden en marktpartijen in staat functionele ontwerpen te maken voor digitale archiefsystemen. In aansluiting op Testbed voert het Nationaal Archief nu het project Depot XXI eeuw uit. Dat is gericht op de ontwikkeling van een nieuw geautomatiseerd systeem voor de overdracht van archieven en het duurzaam opslaan, toegankelijk houden en beschikbaar stellen van digitaal materiaal aan een breed publiek. Het Nationaal Archief ondersteunt, vanuit haar Kenniscentrum Digitale Duurzaamheid, met de verkregen expertise bovendien digitaliseringsprojecten bij andere overheden.

Doel is om «aan de bron» de kwaliteit en toegankelijkheid van digitale overheidsarchieven zodanig te verbeteren dat aan de archiefwettelijke eisen wordt voldaan. Het grote digitale behoudsvraagstuk wordt zo voor de toekomst beter beheersbaar.

2.7. Digitaal wetenschappelijk en cultureel erfgoed

Het permanent opslaan en beschikbaar houden van digitale informatie voor studie en onderzoek behoort tot de verantwoordelijkheid van de Koninklijke Bibliotheek. Als nationale bibliotheek heeft de Koninklijke Bibliotheek de wettelijke taak om van alle in Nederland verschenen publicaties een exemplaar te bewaren. Dat geldt ook voor digitale publicaties. De uitvoering van die taak wordt langs twee sporen aangepakt.

Ten eerste heeft de Koninklijke Bibliotheek met IBM een infrastructuur ontwikkeld, het zogenaamde elektronisch depot (e-Depot), dat geschikt is voor de opslag van ruim 200 miljoen elektronische publicaties. Hiermee heeft de Koninklijke Bibliotheek inmiddels nationaal en internationaal een vooraanstaande positie verworven. Voor de operationele kosten van dit systeem stelt het ministerie van OCW vanaf 2003 per jaar ruim € 1,1 mln. beschikbaar.

Ten tweede participeert de Koninklijke Bibliotheek in onderzoek naar oplossingen voor het op lange termijn toegankelijk houden van elektronische publicaties, waarbij nauw wordt samengewerkt met bibliotheken in Europa en de VS, en acte de présence wordt gegeven in diverse internationale werkgroepen. De Koninklijke Bibliotheek heeft als eerste in de wereld overeenkomsten gesloten met grote wetenschappelijke uitgevers, zoals Elsevier en Kluwer, voor de duurzame opslag en bewaring van elektronische wetenschappelijke tijdschriften. Daarmee zal binnen enkele jaren bijna 80% van de wereldproductie aan elektronische tijdschriften opgeslagen zijn in het e-Depot. Aldus is de duurzame toegankelijkheid van uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek wereldwijd verzekerd. De verwachting is dat zich de komende jaren mondiaal een patroon zal aftekenen, waarbij een beperkt aantal «safe places», zoals het e-Depot, de wereldproductie aan elektronische wetenschappelijke literatuur duurzaam zal bewaren en toegankelijk houden. De Koninklijke Bibliotheek heeft de ambitie daarvan deel uit te maken. Ook werkt de Koninklijke Bibliotheek samen met de Nederlandse

universiteitsbibliotheken, NWO, KNAW en SURF aan het project DARE (Digital Academic Repositories), waarvoor de overheid € 2 mln. beschikbaar heeft gesteld. Doel is het instellen van een gedeelde infrastructuur en het leveren van diensten voor het digitaal opnemen, toegankelijk maken en distribueren van de Nederlandse academische onderzoeksresultaten. Verder voert de Koninklijke Bibliotheek een proefproject uit voor een nationale opslagdienst van gedigitaliseerd beeldmateriaal van Nederlandse erfgoedinstellingen dat op die manier langdurig kan worden behouden en hergebruikt. Het wordt uitgevoerd in samenwerking met IBM en een aantal erfgoedinstellingen en zal in 2005 worden afgerond.

2.8. Internationaal

Methodes voor permanent behoud van digitaal materiaal werken alleen als ze wereldwijd worden toegepast. Digitale duurzaamheid is dan ook een mondiaal probleem dat in internationaal verband moet worden aangepakt. Verschillende reeds genoemde initiatieven hebben een duidelijke internationale dimensie. Daarnaast zijn in internationaal verband nog enkele projecten en ontwikkelingen vermeldenswaard.

In het project ERPANET onderhield het Nationaal Archief samen met het Zwitserse Bundesarchiv en de universiteiten van Glasgow en Urbino een open netwerk voor de uitwisseling van informatie over digitale toegankelijkheid en duurzaamheid. Het werd geheel gefinancierd door de Europese Commissie. In het kader van het hiervoor genoemde project Testbed werkt het Nationaal Archief intensief samen met de nationale archieven in Europa, de VS en Australië.

De Koninklijke Bibliotheek neemt een vooraanstaande plaats in bij de internationale standaardisatie en in het wereldwijde onderzoek naar de toegankelijkheid en duurzaamheid van digitale wetenschappelijke informatie. Bovendien is de Koninklijke Bibliotheek intensief betrokken geweest bij de voorbereiding van het standpunt van de Nederlandse regering ten aanzien van de resolutie over digitaal erfgoed voor UNESCO. Deze «Charter on the Preservation of the Digital Heritage», die breed wordt gedragen zowel in de bibliotheek- als in de archiefsector, is in 2003 door de UNESCO aangenomen. In de resolutie worden de lidstaten opgeroepen om de bewaring van het digitaal erfgoed hoog op de nationale beleidsagenda te plaatsen. De Nederlandse UNESCO-commissie inventariseert momenteel mogelijke thema's voor 2005 rond digitaal erfgoed en digitalisering. Gedurende het Nederlandse EU-voorzitterschap in de tweede helft van 2004 overlegden de 25 Europese lidstaten over de wenselijkheid van de totstandkoming van één Europese digitale culturele ruimte. De ingrediënten hiervoor zullen worden geformuleerd in een nieuw actieplan na 2005, als vervolg op het Lund-actieplan voor de digitalisering van erfgoed. Een van de thema's vormt de duurzame bewaring van digitale bronnen. Zonder een bestendige beschikbaarheid van en toegang tot digitale en gedigitaliseerde bronnen, zal een Europese digitale culturele ruimte niet tot stand kunnen komen. Het is daarom belangrijk om te komen tot afspraken over en samenwerking op het gebied van digitalisering, digitale archivering en standaardisering.

Tijdens het Nederlandse voorzitterschap is hieraan aandacht besteed op de conferentie «Towards a continuum of digital heritage. Strategies for a European area of digital cultural resources», die op 15 en 16 september 2004 te Scheveningen plaatsvond. De resultaten van deze conferentie werden gebruikt als input voor de Raad voor Cultuurministers, die op 16 november 2004 een nieuw werkplan Cultuur 2005–2006 aannam, waarin de digitalisering van erfgoed een prioritaire plek heeft gekregen.

Naast deze culturele invalshoek is, om binnen Europa te komen tot een nieuwe infrastructuur voor de duurzame opslag en permanente toegankelijkheid van elektronische wetenschappelijke publicaties, een Europees beleid nodig op het gebied van onderzoeksinfrastructuren. Dit terrein vormt één van de pijlers van de Europese onderzoeksruimte. In dit kader heeft de Koninklijke Bibliotheek tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap een conferentie georganiseerd over het belang van onderzoek naar en de ontwikkeling van een dergelijke infrastructuur in Europese context. Op basis van de voorzitterschapsconclusies in de Raad voor Concurrentievermogen van 26 november 2004 zal de Europese Commissie dit thema verder uitwerken met het oog op het 7e Kaderprogramma. De Koninklijke Bibliotheek zal naar aanleiding van haar conferentie verdere initiatieven uitwerken als input voor het Nederlandse standpunt voor dit kaderprogramma.

4. Financiën

Op basis van het hoofdlijnenakkoord 2003 zijn extra middelen beschikbaar gesteld voor het behoud van wetenschappelijke en culturele collecties, met inbegrip van de duurzame digitale opslag, oplopend tot € 8 mln. structureel vanaf 2007. Voor de periode 2004–2006 bedraagt het budget oplopend € 1, 2, 3 mln. Door de drie betrokken instellingen zijn/worden hiervoor bestedingsvoorstellen opgesteld.

Vanaf 2007 is voor de archiefsector per jaar in totaal € 2 mln. beschikbaar voor activiteiten op het terrein van duurzaam behoud. Voor de bibliotheeksector is voor de versnelde afronding van het conserveringsprogramma voor bibliotheken per jaar € 4,5 mln. beschikbaar. De resterende middelen worden door de Koninklijke Bibliotheek ingezet voor research & development ten behoeve van digitale duurzaamheid. De Koninklijke Bibliotheek treedt op als coördinator en budgetbeheerder.

Naast deze extra budgetten beschikken de betrokken instituten over reguliere begrotingsmiddelen voor duurzaam behoud. Ze zijn afkomstig uit verschillende geldstromen, zoals het wetenschapsbudget en het cultuur(nota)budget.

5. Tot slot

De omvangrijke problematiek van duurzaam behoud rechtvaardigt – zoals gezegd – continu inspanning en aandacht, zowel vanwege de nog immer aanwezige, omvangrijke achterstanden in de papierconservering als vanwege de actuele, digitale ontwikkelingen. Wij zijn ons daar terdege van bewust. Met het hierboven geschetste beleid menen wij een verantwoorde en substantiële inspanning op dit terrein te leveren.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

M. J. A. van der Hoeven

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

M. C. van der Laan